

Egy boszniai folklórkutató emlékezete

Vlajko Palavestra
(1927–1993)

Húsz esztendővel ezelőtt, 1993. szeptember 27-én Szarajevóban elhunyt Vlajko Palavestra, az egykori Jugoszlávia s egyben az akkori Bosznia-Hercegovina Köztársaság egyik legjelentősebb folklórkutatója, az akkori Kelet-Közép-Európa egyik meghatározó életművű mondanakutatója. Távozása egy évvel követte nyugállományba vonulását az akkor szerb ostromgyűrűbe zárt Szarajevóban, abban a városban, ahol született, ahol végigdolgozta aktív éveit a köztársaság központi múzeumában, a *Zemaljski muzej*-ben. Ezt az intézményt még akkor alapították, amikor Bosznia-Hercegovina a Monarchiához tartozott, s neve magyarul Országos Múzeum lenne, de Palavestra idejében inkább Bosznia-Hercegovina Köztársaság központi múzeumi intézményének szerepét töltötte be.

Palavestra nyugdíjaztatása, majd rövidesen bekövetkező halála az akkori Bosznia legtragikusabb időszakában következett be, amikor a köztársaságban teljes erővel dúlt a nemzetek közötti polgárháború, s a körülzárt és ostromlott Szarajevó gyakorlatilag el volt zárva a külvilágtól, s emlékezetem szerint – hisz kortársa és távoli szemlélője voltam magam is az eseményeknek – a város csak légi úton tarthatott kapcsolatot a külvilággal, meg az akkor hallott – majd később beigazolódott – hírek szerint a repülőtér kifutópályája alatt ásott alagúton keresztül. Ezen az alagúton keresztül – meg légi úton – jutott be némi élelmiszer Szarajevó még helyben maradt lakosságának, illetve ezen az úton juthattak be vagy távozhattak a kiválasztottak vagy szerencsések. Vlajko Palavestra – mint tudni lehetett akkor – nyomorúságos helyzetében sem volt hajlandó elhagyni szeretett városát, pedig a bosnyák (akkor még úgy mondták: muszlimán negyedben lakott ortodox szerb vallású létére), testvéröccse, az 1930-ban született szerb akadémikus irodalomtörténész Predrag Palavestra pedig Belgrádban

élt (ott él ma is), bizonyára segíthette volna Szarajevó elhagyásában. Vljako Palavestra tehát halálában is hű maradt a soknemzetiségű Boszniához és a fővároshoz, Szarajevóhoz.

Származásához, felmenőinek kilétéhez öccse, Predrag Palavestra különkiadványként is megjelent életinterjúja adatainak áttanulmányozása útján lehetett közel kerülni. (Lásd: *Miloš Jevtić: Osvetljenja Predraga Palavestre. Beograd, 2004.*) Ezek szerint a két Palavestra fivér szülei Mostar-ból származtak, apja hercegovinai ortodox szerb, anyja lengyel származású katolikus tanítónő volt. Szarajevóba – kikövetkeztethetően – a húszas évek elején költöztek, ahol apja a helyi sörgyárban dolgozott (feltehetően tisztviselő volt), anyja pedig tanítónőként dolgozott egészen 1941-ig. Itt született 1927-ben az idősebb fiú, a későbbi folklorista Vljako, valamint 1930-ban a későbbi irodalomtörténész Predrag. Predrag Palavestra a második világháború után Belgrádba távozott, az ottani egyetemen irodalomtörténeti stúdiumot folytatott, később lapszerkesztőként, irodalomkritikusként és irodalomtörténészként vált ismertté, ma is ott él, az SZTMA tagja.

Vljako Palavestra, az idősebb fiú a zágrábi egyetemen folytatott szlavisztikai stúdiumokat, egész életében elsősorban a történelem érdekelte és a folklor, így vált dolgozó élete során a boszniai népek történetimonda-kincsének avatott gyűjtőjévé, értelmezőjévé – és élete alkonyán – monográfusává és közzevetőjévé. Egész életében a szarajevói *Zemaljski muzej* folklorista szakkutatója volt, egy darabig ő irányította múzeuma etnográfiai osztályát. Sajátos közjátéka volt a bosznia-hercegovinai folklor kutatásnak, amikor Szarajevóban megalapították a Folklorkutató Intézetet (*Institut za proučavanje folkloru, 1946*), a különálló intézet tizenegy évig működött (1947–1958), ezután a *Zemaljski muzej* részlegeként folytatódott a boszniai szellemi népi kultúra kutatása. Az egykori önálló folklorkutató intézetnek magas színvonalú saját folyóirata volt (*Bilten Instituta za proučavanje folkloru*), amelynek mindössze három száma jelent meg (1951, 1952, 1953); e folyóiratszámok igen ritkák, a harmadik számot Újvidéken mindössze az egyik múzeum gyűjteményében sikerült megtalálnom. A folyóiratot, megszűnése előtt, Vljako Palavestra szerkesztette.

Vljako Palavestra aktív terepi gyűjtő volt, a múzeumban töltött évtizedei során keresztül-kasul beutazta Bosznia-Hercegovinát és mindenütt gyűjtött, elsősorban színhagyományozó prózát; kezdetben kézzel jegyezgetve szerb, horvát, bosnyák és más adatközlői szavait, később már magnetofonnal gyűjtött, de mivel szalag kevés volt, a felvételeket a szövegek lejegyzése után le kellett törölni, hogy a szalagok újra használhatóak legyenek. Katona Imre magyar folklorista egyetemi oktató, a budapesti ELTE Folklore Tanszékének tanára 1962-ben jugoszláviai ösztöndíjas körúton

Vlado Palavestra

járt, s többek között eljutott Szarajevóba is, ahol a *Zemaljski muzej*ban találkozott Vlado Palavestrával is. Katona írja 1962. október 15-én: „Maga Palavestra mesekutató, talán ketten vannak az egész tartományban. Hónapokat töltenek terepen, ahol még akut a viperaveszély, nagy a fatalizmus miatti gyermekhalandóság, s veszik magnóra, írják le saját maguk és a kevés szalag miatt törlik le hamarosan a szövegeket. (A nyelvészek belőlük élnek.) Palavestra a gyűjtést, katalógust tartja a legfontosabbnak, ezért jön Magyarországra is, ezenkívül volt Kielben. Nem tudja, miért éppen ő jön hozzánk, de kellemes ember. Művelt, jó németiséggel beszél, egy ide házasodott osztrák hölgygel sokat beszélgetett. Általában európeér, s itt Szarajevóban (igaz, nagyobb a hagyomány ereje) »németebbek« az emberek, mint Szerbiában, Macedóniában.” (*Katona Imre: Fantomországi napló, 1962. Utazás délen húsz év múltán. In: Tisza szélén, Duna hosszán. Úti feljegyzések, utolsó beszélgetések. Budapest, 2004. 19–88. Az idézet: 41–42.*)

Katona Imre szóhasználatában a „tartomány” köztársaságot jelent; valószínűleg nem volt világos számára az akkori Jugoszlávia területi és politikai felosztásának rendszere. Legjobb tudomásom szerint Vlado Palavestra 1962-ben is elsősorban mondagyűjtő volt, elsősorban történeti mondákat jegyzett fel, ezért a Katona által adott „mesekutató” meghatározás kissé szűkösnek tűnik. Hogy miért tartotta fontosnak Katona azt is leírni naplójában, hogy Palavestra járt Kielben, azt Maja Bošković-Stulli nekrológja világítja meg: Kielben és Koppenhágában tartották ugyanis 1959-ben a népmesekutatók első nemzetközi kongresszusát, melyen Palavestra is részt vett, és előadást is tartott a Boszniában és Hercegovinában folyó népielbeszélés-kutatásról. Ezt mondták magyarul „a népmesekutatók első nemzetközi kongresszusának”, s nyilván ezért nevezte Katona a sarajevói folkloristát egyszerűen „mesekutató”-nak. (*Bošković-Stulli nekrológjának*

adatai később.) Mi sem természetesebb, mint az, hogy Palavestra kongresszusi referátumát németül tartotta.

Vlajko Palavestra tudományos pályájának alakulását taglalva meg kell említeni, hogy doktori értekezését a belgrádi egyetemen védte meg Népmondák a dinári vidékek régi lakosságáról (*Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima*) címmel, ez a mű megjelent: *GZM (N. S. Etnologija) No 20–21. (1966) 5–86*. A disszertáció később angol és német változatban is megjelent. Ennek a műnek magyar vonatkozásai is vannak, ezért számos vonatkozásban számot tarthat a magyar folkloristák érdeklődésére is.

Palavestrának tehát az évtizedeken át folytatott aktív terepi gyűjtései során hatalmas mennyiségű népmondakincs-anyaga halmozódott fel a *Zemaljski muzej* archívumában. Ennek a gazdag szerb, horvát és bosnyák (akkor még úgy mondták: muszlimán) népi prózának egy részét teljes szövegek, valamint tartalmi összefoglalások formájában folyamatosan publikálta múzeuma patinás értesítőjében, a *GZM* rövidítésű fontos akkori jugoszláv jelentőségű folyóiratban (*Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*), tehát már menet közben is tudni lehetett, hogy fontos anyagról van szó. Vlajko Palavestra a hatalmas szöveganyag monografikus feldolgozásához tudományos karrierje vége felé, a nyolcvanas években kezdett hozzá, s az akkori teljes jugoszláv folklorisztika érdeklődéssel várta a teljes szövegtörzset méltó kiadását, valamint a kísérőtanulmányt, amelyben a délszláv (elsősorban boszniai) történeti mondák kutatástörténetének, jellegzetességeinek, összehasonlító szempontú vizsgálatának és nemzetközi összefüggéseinek feltárását remélte a jugoszláviai népipróza-kutatás kisszámú, de jelentős folkloristákból álló csapata.

Közben Jugoszláviában kitört a hosszú évek óta parázsló nemzetek közötti ellentétek végkifejlete: a balkáni háború, amely már előrevetítte Jugoszlávia (később valóban be is következő) széthullását, persze a Balkán történetében mindig általános, hatalmas véráldozatokkal. A boszniai polgárháború előestéjén, 1991 őszén is sor került a jelentős belgrádi könyves rendezvényre, a belgrádi nemzetközi könyvvásárra, amelyen akkor (emlékezetem szerint Jugoszláviában utoljára) a fontos szarajevói kiadó is részt vettek, például a Svjetlost Kiadó és a Veselin Masleša Kiadó is. Ezeknek a standjain szemlélődve, s a kiadói katalógusokat kézbe véve értesülhettem arról, hogy a Svjetlost új sorozatot indít 1991-ben Adalékok Bosznia-Hercegovina irodalmához (*Prilozi za istoriju književnosti BiH*) címmel, melyben huszonöt kötetben tervezik a jelzett köztársaság irodalmi hagyományainak monografikus feldolgozását. Mivel az akkor tervezett sorozatot Bosznia-Hercegovina nyelvtudományi és irodalomtudományi

intézete (*Institut za jezik i književnost BiH*) közreműködő intézményként jegyezte, várható volt, hogy magas színvonalú áttekintéseket olvashatunk majd a köztársaság irodalmairól, természetesen az összes prózai és költészeti vonulatot ide értve. Számomra – folkloristaként – főleg azok a tervezett kötetek ígértek csemegének, amelyek a köztársaság szerb és horvát, valamint muszlimán (bosnyák) népi epikájának feldolgozását ígérték, ugyanígy érdekesnek ígérték a terület népi lírájának, balladakincsének és románcainak feldolgozása is. (A könyv címe a katalógusban téves szöveggel.) A legfontosabbnak számomra akkor Vlajko Palavestra beharangozott könyve számított, amely a Szájhagyományozott történeti mondák címet viselte (*Historijska usmena predanja*). Az összefüggések megértése miatt tudni kell, hogy délszláv nyelveken a magyar népköltészet terminus helyében a népi irodalom (*narodna književnost*) a járatos, bár igen ritkán a *narodna poezija* is előfordul. Ezért szerepeltek az irodalomtörténeti sorozatban népi prózával, népi lírával és népi epikával foglalkozó (foglalkozni ígért!) kötetek is. A Svjetlost standján, bár – mint mondtam – 1991-et írtunk, a sorozat egyetlen kötete sem szerepelt még.

A szarajevói Veselin Masleša Kiadó standján pedig a kiadói katalógust böngészve a jól ismert és kitűnő sorozat, a Bosznia-Hercegovina Kulturális Öröksége (*Kulturno nasleđe Bosne i Hercegovine*) tervezett és kiadás előtt álló címszavai sorában ismét Vlajko Palavestra nevére bukkantam! Ott szerepelt a régen várt történetimonda-korpusz, a Szájhagyományozott történeti mondák Boszniából és Hercegovinából (*Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine*) kötet is. Két igazi csemege: a Svjetlost a nagy tanulmányt, a monografikus igényű áttekintést, a Veselin Masleša pedig a szöveganyagot ígerte, amelynek alapján az áttekintés készült. Abban az időben a mondakutatás ázsiója még magas szinten jegyeztetett a népköltészet árfolyamrendszerében, tehát számunkra igazán fontos művek olvasmányélménye ígérkezett. Az egész jugoszláv (és nemzetközi) népi próza-kutatás várta izgalommal a két könyv megjelenését!

Jómagam a könyvvásárról hazatérve Újvidékre rövidesen levélben rendeltem meg a kiadványokat Szarajevóból – micsoda naivitás! Még a Svjetlost pétervárad-i lerakatába is elzarándokoltam – persze a könyvről senki sem tudott semmit, hisz akkor már mindenki a hadi eseményekkel volt elfoglalva: vészjósló hírek érkeztek Boszniából, 1992-ben pedig megindult Szarajevó szerb ostroma; kit érdekelt ekkor már a népi prózaepika, amikor Újvidék és környéke falvaiban a kávézók hirtelen cégtáblát váltottak: az addigi romantikus nevek helyett feltűntek az Önkéntes Kávézó (*Kafić Dobrovoljac*) vagy a *Kafana Dobrovoljac* (Önkéntes Kocsma) elnevezések, s hogy a gyermek folklorista nehogy tévhitben éljen, ezekben az

intézményekben ott láthatta a szőrnök, terepszínű egyenruhás marcona hadfiakat, amint a sarkokban falhoz támasztott kalasnyikovjaikkal a kezük ügyében hajigálták magukba a szilvapálinkát.

A következő esztendőben eltűntek a szarajevói kiadók a belgrádi könyvvásárról, majd teltek az évek, a boszniai hadiesemények a balkáni forгатókönyvnek megfelelően egyre jobban kiterjedtek és folytatódtak, de ez már történelem. Amikor 2000–2003 között a Széchenyi Professzori Ösztöndíj kedvezményezettjeként délszláv folklórt tanítottam a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékén, az időszak elején jutott el hozzám Újvidéken a hír, hogy az ostromgyűrűbe zárt Szarajevóban elhunyt Vljako Palavestra folklórkutató, s ott is temették el. A jólétesültek (az újvidéki bölcsészkar népköltészet-oktatói) tudni vélték, hogy Palavestra történeti mondákról szóló könyve 1991-ben megjelent, tehát az ostrom előtti Szarajevóban, a könyv teljes példányszáma azonban gránáttalálat következtében megsemmisült a kiadó raktárával együtt. A jólétesültek azt is tudni vélték – jómagam ezt akkor folklórnak véltem –, hogy a szerző Vljako Palavestra egyetlen példányt kicsempészett a repülőtéri kifutópálya alatt ásott alagúton keresztül, s elküldte öccsének, Predrag Palavestrának Belgrádba. Később több újvidéki kolléga(nő) azt is megemlítette, hogy ő olvasta a kérdéses könyvet, mégpedig arról az egyetlen kimentett példányról készült fénymásolat formájában, amely Belgrádba került. A történetet mindaddig nem hittem el, míg egyikőjük átadta a Predrag Palavestrának dedikált kötet fénymásolatát fénymásolás céljára. Magamnak is lett tehát egy példányom az addigra már elhunyt Palavestra könyvéből. (*Vljako Palavestra: Historijska usmena predanja. Sarajevo, 1991. Institut za književnost, Svjetlost.* Az évszámot maga a szerző írta be a könyvbe ugyanazzal a tollal, amivel a dedikációt is írta öccsének, Predrag Palavestrának.) El sem tudom képzelni, hogy az akkori Belgrádban és Újvidéken hány folklorista jutott hozzá fénymásolatról csinált fénymásolat formájában a kincset érő könyvhöz. Jómagam Vljako Palavestra emlékének akkor azzal tudtam adózni, hogy szegedi hallgatóságom előtt – kezemben tartva a Predrag Palavestrának dedikált kötet fénymásolatát – ismertettem a szerző életét és életművét, s bemutatva magát a könyvet.

(Azóta sem tudom, hogy a szarajevói Svjetlost Kiadó tervezett irodalomtörténeti sorozatából végül is mi jelent meg Palavestra könyvén kívül. A maga valóságában egyetlen kötet került elém: a boszniai népi lírát és balladakincset taglaló kötet. [*Munib Maglajić: Usmena lirski pjesma, balada i romansa. Sarajevo, 1991. Svjetlost i Institut za književnost.*] Ez az a könyv, amelynek címét a kiadó katalógusa tévesen közölte. Hogy ez a kötet hogy került ki Szarajevóból és jutott el Újvidékre az egyetemi negyed zsisibvasá-

rának könyvesei ponyvájára, az nem tudható. Ez sem biztos, hogy eljutott Szarajevóba, hisz a Trebinje nevű nyomdában készült, s ennek a városkának sajátos szerepe volt a boszniai polgárháborúban, s nyilván számos enyveskező önkéntes is megfordult ottan...)

A jól értesült újvidéki folkloristáktól azt is hallani lehetett az említett szegedi ösztöndíjas időszak elején, tehát jó sok esztendő elteltével, hogy a Veselin Masleša Kiadó által tervezett mondáskötetről a folklorisztikának le kell mondania, mivel a nyomdába adott kézirat elveszett, ugyanez a forrás tudni vélte, hogy éppen az egyik újvidéki nyomdában, ahol a Veselin Masleša nevezett sorozatának kötetei készülni szoktak. Erről a kéziratról azóta sem olvastam semmit, ez, úgy tűnik, végleg elveszett, vagy csak valaki ellopta vagy megsemmisítette. Az okokat ma már szinte ki lehetne következtetni...

2003-ban újra a belgrádi nemzetközi könyvvásáron bóklászva (erre lehetőleg minden esztendőben elmentem, hisz itt lehetett tájékozódni a délszláv nyelvterület legfontosabb folklorisztikai kiadványairól is), akkor már boszniai kiadókat nem találtam. Viszont az egyik belgrádi, etnológiai műveket publikáló magánkiadó standján ott volt számomra a meglepetés: egy vastag kötet formájában megvehettem Vlajko Palavestra boszniai és hercegovinai történetimonda-gyűjteményének cirill betűs kiadását, benne ezenkívül az 1991-es mondamonográfia újrakiadásával. (*Vlajko Palavestra: Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine. Studija – Zbornik – Komentari. Priredio Miroslav Niškanović. Beograd, 2003.*) Nem tudtam hová lenni a meglepetéstől, de a rejtély a kiadvány áttanulmányozása után megoldódott. Bár a nyomdába adott kézirat továbbra sem került elő, a (valószínű) másodpéldányt pedig addig senki sem ott kereste, ahol keresni kellett volna. Palavestra külföldről Szarajevóba hazalátogató lánya a mondakorpusz másolati példányát (valószínűleg a szerző munkapéldányát) a pedáns Palavestra múzeumi dolgozószobájának szekrényében találta meg. (Így van az a Balkánon: ha valami a civilizált normáknak megfelelően történik, az a balkániak számára érthetetlen és szokatlan.) Ezt a másolati példányt csikarták aztán ki a múzeumtól, s ezen dolgozott a sajtó alá rendező Niškanović néhány esztendeig Vlajko öccsének, Predrag Palavestrának hathatós közreműködésével, s így jelent meg a kötet 2003-ban, Belgrádban. A kötet tehát a mondakorpuszt, Vlajko Palavestra – sokak számára ismeretlen és hozzáférhetetlen – mondamonográfiájának teljes szövegét, valamint két kiegészítő szöveget tartalmaz: az egyik a szerb népiprózafutató nagyasszonyának, Nada Milošević-Đorđevićnek 2000-ben már megjelent méltatását s egyben nekrológját tartalmazza Vlajko Palavestra életéről, életművéről és a *Historijska usmena predanja* (A szájhagyományo-

zó történeti mondák) című könyvéről, amelyet Milošević-Dorđević asszony is csak fénymásolatban ismerhetett meg Predrag Palavestra jóvoltából. A tanulmány a belgrádi *Prilozi za književnost, istoriju i folklor* című folyóirat hasábjain volt olvasható először az 1993–1994-es évfolyamban, de csak hatalmas késéssel, 2000-ben jelent meg effektíve, ami beszédes bizonyítéka annak, hogy a balkáni polgárháború mily mértékben nyomta rá a bélyegét a szerbiai könyv- és folyóirat-kiadásra is. A tanulmány egyébként a Vlajko Palavestra utolsó könyve (*Poslednja knjiga Vlajka Palavestre*) címet viseli, és részletekbe menően ismerteti és méltatja Palavestra elképzeléseit és értelmezését a történeti mondákról és a boszniai és hercegovinai történeti mondákról. Nada Milošević-Dorđević nekrológja és tanulmánya a szerb folklórkutatás főhajtását jelenti Vlajko Palavestra személye, munkássága és könyve előtt. Jómagam ezt a tanulmányt már folyóiratbeli közlése megjelenésekor megismerhettem, hisz a *Prilozi* ott volt előttem az újvidéki bölcsészkar szerb irodalmi tanszékének szemináriumában.

A Palavestra-könyv másik kiegészítő szövege a volt jugoszláviai folklorisztika másik nagyasszonyának, a horvát Maja Bošković-Stullinak tollából született, s németül jelent meg a *Fabula* hasábjain 1994-ben (*Vlajko Palavestra [1927–1993]*). Ez a meleg hangú nekrológ röviden ismerteti Palavestra életét és tudományos pályáját, valamint rövidítve közli Palavestra munkáinak könyvészetét is, különösen fontosak azok az adatok, amelyek Palavestra elhunyt előtti közléseit tartalmazzák. Maja Bošković-Stulli asszony akkor még úgy tudta, hogy Palavestra 1991-ben megjelent könyve egyben a mondakorpuszt is tartalmazza, ez azonban, mint később kiderült, téves információnak bizonyult. (A tévedést a szerző nekrológjának horvát nyelvű szövege közzétételekor, később, korrigálta.)

A Vlajko Palavestrával kapcsolatos meglepetések egy esztendő múlva is folytatódtak: a 2004-es belgrádi nemzetközi könyvvásáron már a mondamonográfiát és a mondakorpuszt tartalmazó vastag kötet második, ezúttal latin betűs kiadását vásárolhattam meg, amely azonban nem minden tekintetben azonos a 2003-ban megjelent cirill betűs változattal. A két kiadás közötti eltérések a következők: ezt a kiadást egy zimonyi (szerb) és egy szarajevói (bosnyák) kiadó közösen jegyzi. A két kötet abban is különbözik, hogy ebben a latin betűs kiadásban a mondakorpusz jegyzetanyagát (a kommentárokat) nem külön fejezetben közlik, hanem közvetlenül a vonatkozó mondaszövegek után. A kiadók úgy vélik, hogy ezzel az eljárással a kötet felhasználhatósága nagyban javult. A két kiegészítő méltató szöveg, Nada Milošević-Dorđević tanulmánya és Maja Bošković-Stulli nekrológja, szintén szerepel a kötetben, azzal az eltéréssel, hogy a kiadóknak sikerült megszerezniük Bošković-Stulli asszony nekrológjának

eredeti, horvát szövegét a latin betűs kiadás számára, tehát a németül nem olvasó folkloristák most ezt a szöveget is élvezhetik, hisz Palavestra könyvének cirill betűs kiadásában csak a német változat található meg.

Nagy kár, hogy egyik kiadásban sem vették fel a volt jugoszláv folklorisztika harmadik nagyasszonyának, a bosnyák (korábban azt mondták: muszlimán) Đenana Buturovićnak, Palavestra szarajevói múzeumi munkatársának nekrológiáját, amely 1996-ban jelent meg a *Zemaljski muzej* értesítőjében (GZM 1992/1995, Sarajevo, 1996.) Magam ezt a nekrológot és ugyanabban a számban Palavestra műveinek teljes bibliográfiáját szegedi ösztöndíjas tanár koromban olvastam a Néprajzi Tanszék könyvtárában, s máig sajnálom, hogy fénymásolatot nem készítettem belőle, hisz a GZM jelzett száma (és további számai) a jól ismert háborús viszonyok és politikai okok miatt ide, Újvidékre nem kerültek el, s most, amikor ezeket a sorokat írom, csupán emlékezetemre és rövid feljegyzésemre támaszkodhatok. (A tanulság: a fontos dolgokat vagy azonnal be kell szerezni vagy lehetőleg fénymásolni, mert később akkor fognak hiányozni, amikor szükség lenne rájuk; csak akkor éppen hozzáférhetetlenek.)

Egyébként a latin betűs kiadás adatai: *Vlajko Palavestra: Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine. Studija – Zbornik i komentari. Izdanje priredio Dragan Stojković. Sarajevo–Zemun, 2004. Biblioteka Baština*. Ebben a kiadásban fényképanyag is található, részben Vlajko Palavestra felvételei, részben újabb felvételek, amelyek az egyes mondaszövegekkel kapcsolatosak.

Meg kell említeni végezetül, hogy Palavestra a szarajevói Olimpiai Bizottság felkérésére 1982-ben könyvecskét állított össze Legendák a régi Szarajevóból címmel, amely először angol nyelven jelent meg Szarajevóban 1987-ben. Első szerb nyelvű kiadása Zimonyban jelent meg 2000-ben, ezt a kiadást nem láttam. Új kiadása: *Legende iz starog Sarajeva. Priredio Vlajko Palavestra. Zemun, 2003*.

Reménykednünk kell abban is, hogy valamelyik kiadó vagy Palavestra anyaintézménye, a *Zemaljski muzej* sort kerít arra is, hogy Vlajko Palavestra folklorisztikai tanulmányainak gyűjteményét is közzéteszi, hisz ezek ma már csak folyóiratokban, múzeumi évkönyvekben, naptárakban (!), kongresszusi kiadványokban találhatóak, s különösen a késeiek (a halála előtt megjelentek) Bosznián kívül alig érhetőek el.